

УДК 94 : 124.5 + 316.42

Метельова Т. О.

БАЗОВІ ЦІННІСНІ СИСТЕМИ: ГЕНЕЗА, ІСТОРИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНІ ЕКСПЛІКАЦІЇ

У статті розглянуто еволюцію підходів до проблеми цінностей. Виявлено, що найбільш плідним є комунікативно-генетичний підхід, започаткований Е. Дюркгаймом. Показано, що особливості людини як унікальної живої істоти, позбавленої вродженого способу дій, формують потребу в джерелі такого способу дій – в Іншому. Історично першим Іншим для людини виступає її комунікативна спільнота. Нетотожність людини й її роду формує специфічні ознаки людини, в основі яких лежить ціннісне переживання Іншого як належного. Зроблено висновок, що в такому контексті критерієм історичного поступу й соціального прогресу є розширення кола легітимних Інших.

***Ключові слова:** цінності, Інший, комунікація, відкриті й замкнені соціальні системи, Перша і Друга морально-етичні системи.*

Метелева Т. А. Базовые ценностные системы: генезис, исторические трансформации и современные социальные экспликации. В статье рассмотрена эволюция подходов к проблеме ценностей. Выявлено, что наиболее плодотворным является коммуникативно-генетический подход, основанный Э. Дюркгеймом. Показано, что особенности человека как уникального живого существа, лишённого врожденного способа действий, формируют потребность в источнике такого способа действий – в Другом. Исторически первым Другим для человека выступает его коммуникативное сообщество. Нетождественность человека и его рода формирует специфические признаки человека, в основе которых лежит ценностное переживание Другого как должного. Сделан вывод, что в таком контексте критерием исторического и социального прогресса является расширение круга легитимных Других.

***Ключевые слова:** ценности, Другой, коммуникация, открытые и замкнутые социальные системы, Первая и Вторая морально-этические системы.*

Tetyana Metelyova. Basic Value Systems: genesis, historical transformations and modern social explications. The article considers the evolution of approaches to the

problem of values. It is revealed that the communicative-genetic approach based by E. Durkheim is the most fruitful. It is shown that the features of a human as a unique living being, devoid of an innate mode of action, form the need for the source of such a mode of action – for the Other. Historically, the first Other for a person is his communicative community. The non-identity of an individual and his genus forms the specific attributes of a person, which are based on the value experience of the Other for granted. It is concluded that in such a context the criterion of historical and social progress is the extension of the range of legitimate Others.

Keywords: values, Other, communication, open and closed social systems, First and Second moral and ethical systems.

Упродовж століть і до сьогодні феномен цінностей залишається одним з найзагадковіших і, безперечно, найвпливовіших у людському бутті. Однак на предмет спеціальної дослідницької уваги – філософської, культурологічної, соціологічної, історичної – цінності перетворилися відносно недавно: в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Тоді в рамках Баденської (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт) та Магдебурзької (Ф. Brentano) шкіл неокантіанства значну увагу було приділено з'ясуванню онтологічного статусу цінностей. Зверталися до їх розгляду й феноменологи (Е. Гуссерль, М. Шелер), які також намагалися з'ясувати природу й специфіку цінностей.

У подальшому (упродовж ХХ ст.) вивчення цінностей, услід за Г. Мюнстербергом, який був першим, хто здійснив їх розгорнуту класифікацію, було спрямовано передусім на систематизацію їхніх предметних проявів, встановлення ієрархічних взаємин між ними та виявлення логічних закономірностей моральних суджень (А. Айер, Р. Херр). Що ж до статусу цінностей, то, як і на початках формування вчення про цінності – аксіології, надання їм об'єктивного (а відтак і трансцендентного) чи суб'єктивного (а відтак і відносного) статусу слугувало тим вододілом, за яким сформувалися групи послідовників того чи іншого підходу. Однак жодна з груп – ані представники Баденської та Магдебурзької шкіл, ані М. Шелер та його послідовники (Р. Інгарден, Я. Мукаржовський, Ф. Й. фон Рінтелен та ін.) та опоненти на аксіологічному полі, чий концепти ґрунтувалися на суб'єктивістському підході (Дж. Дьюї, Р. Кенней, К. Льюїс, А. Маслоу, Р. Перрі та ін.), – не ставили проблему генези цінностей і не розв'язували її. Така постановка питання, натомість, властива соціологічному напряму аксіологічних досліджень (М. Вебер, Е. Дюркгайм).

Найближче до проблеми генези цінностей підійшов Е. Дюркгайм, який у пошуках джерела їх формування звернувся до світу людини – до соціальності як такої. На фактографічному матеріалі антропологічних

досліджень архаїчних племен Е. Дюркгайм переконливо продемонстрував, що цінність – це не бажане, якого прагнуть, і тим більше – не корисне, потрібне для виживання (підхід, досі поширений дуже широко, зокрема, серед соціологів та психологів). Вона є чимось цілковито реальним для особи, володіє особливою реальністю і примушує людину до дій несилowym чином – їй підкоряються натхненно. При тому цінність може «втілюватися» в якусь довільну річ, яка перетворюється, таким чином, на символ: «Знамено – це лише шматок тканини, а проте солдат дає себе вбити заради врятування свого прапора» [1, с. 293].

Е. Дюркгаймом же виявлено і стверджено як передумову формування цінностей принципову необхідність обмеження дій одиначної істоти якоюсь потужнішою за неї силою, котра має ще цілком природний характер і виникає в межах доісторичного буття людини, а то й долюдського буття живого. Саме цінність як форма відчуття-переживання людиною існування такої «несилової сили» забезпечує визначальну здатність самообмеження, невідому тварині спроможність «відмови від» (що підкреслював уже М. Шелер), яка їй уможлиблює виокремлення особи зі стихії природного буття. А отже, як впливає з концепції Е. Дюркгайма (хоча напряду такого висновку він сам не робив), феномен цінностей і феномен людини глибинно взаємопов'язані, зумовлюють один одного.

Хоч би як дивно, та попри те, що дослідження цінностей – їх природи, генези, статусу, особливостей функціонування – й досі перебуває лише на початках, ледь не в зародковому стані, після Е. Дюркгайма воно фактично залишилося на узбіччі теоретичного поступу науки. Широкомасштабні соціологічні дослідження (вимірювання) ціннісних систем і їх функціонування в сучасному світі («Всесвітні огляди цінностей» – World Values Survey (WVS), «Вивчення європейських цінностей» – European Values Survey (EVS), Європейський барометр – Eurobarometer (EB), Євразійський монітор (EM), Програма міжнародного соціального дослідження – International Social Survey Programme (ISSP), «Європейське соціальне дослідження» – European Social Survey (ESS) та інші) базовані на інструменталістському підході, тяжіють до констатації виявлених фактів та радше спрямовані на виявлення чинних ціннісних орієнтацій соціальних груп та їх фактографічний опис, аніж до теоретичного осмислення ціннісних відмінностей, їх причин і, тим більше, аналізу самого феномену цінностей.

Можна назвати десятки, як не сотні прізвищ науковців – знавців

прикладного аспекту проблеми цінностей (їх географічного, групового – вікового, професійного тощо розподілу та домінування). Однак важко знайти принаймні кілька серйозних теоретичних праць з цього питання, які побачили світ наприкінці минулого – початку нинішнього століть. Ю. М. Бородай чи не єдиний, хто в останній чверті ХХ ст. приділив цій проблематиці належну, хоч і не головну для нього увагу. Прикметно, що саме він, свідомо чи ні продовжуючи традиції Е. Дюркгайма, очевидним чином ствердив глибинний зв'язок між феноменом цінностей та процесом антропосоціогенези – виникнення і формування людини й людського світу [2].

У нашій країні традиції прикладного вивчення цінностей – дослідження ціннісних орієнтацій та мотивацій на ґрунті соціологічного, культурологічного та педагогічного знання – плідно продовжують М. І. Алексєєва, К. А. Гайдукевич, П. І. Гнатенко, М. І. Горлач, Н. В. Костенко, В. Г. Кремень, Є. А. Подольська, Є. М. Причепій, В. К. Рибалка, А. А. Ручка та ін. Аксіологічної проблематики в контексті розгляду етичних проблем торкаються роботи Т. Г. Аболіної, І. В. Бичка, А. М. Єрмоленка, О. О. Кисельова. Окремі теоретичні аспекти аксіології та функціонування цінностей у спільнотах відбито в працях видатних українських філософів С. Б. Кримського, В. А. Малахова і В. Г. Табачковського. Цікавою в сенсі систематизації напрямів (та їх представників, у тому числі в Україні) дослідження цінностей та їх концептуалізації є невелика, однак ґрунтовна стаття Ф. Г. Семенченка «“Цінність” як предмет соціально-гуманітарної науки: теоретико-концептуальний підхід аналізу проблеми цінностей» [3], що побачила світ у 2010 р. Однак попри всю фундаментальну значущість цінностей для розуміння природи й специфіки людини, для з'ясування місця людини у світі, для розуміння закономірностей і особливостей розвитку і функціонування соціумів теоретичне їх дослідження в нашій країні досі залишається практично поза науковою увагою. Тому вкрай важливо принаймні привернути увагу до цієї проблематики, спираючись на сучасні підходи в галузі гуманітарного знання, та окреслити принципові моменти для подальших досліджень у цій царині. Такою і є головна мета цієї роботи.

Для сучасної людини аксіоматично, що розвиток усесвіту здійснюється в напрямі ускладнення: форм руху, або ж, точніше, форм відображення, та матеріальних носіїв, що забезпечують цей рух-відображення. Він, можна сказати, здійснюється по висхідній – від фізичного рівня через біологічний до соціального. Якщо говорити в переносному сенсі про «цінності» долюдського світу, то єдиною такою

«всесвітньою» цінністю є ускладнення, яке є наслідком існування чогось у взаємодії з довкіллям. Як відомо, замкнені фізичні системи, які не здійснюють інформаційного (чи то енергетично-речового як різновиду інформаційного) обміну з зовнішнім щодо них світом, не розвиваються шляхом ускладнення, стагнують і закінчують сумно – вироджуються й помирають тепловою смертю у згоді з другим законом термодинаміки. Дещо по-іншому, але й подібно, закінчують свій шлях соціальні системи, які ізолюють себе від соціального довкілля, не взаємодіють з іншими – вони теж стагнують і, зрештою, сходять з історичної арени (згадаймо замкнені соціальні спільноти архаїчного Сходу чи тоталітарні держави минулого століття). Виходячи з того, і можна зробити висновок, що еволюційною «цінністю», «так-належністю», є рух по висхідній у напрямі розвитку-ускладнення.

Однак це – той висновок щодо еволюційних цінностей, який може робити свідома і розумна істота, а через неї – як частини всесвіту – й самий всесвіт. До появи такої істоти, зрозуміло, про жодні цінності насправді не йдеться. Адже цінності, як і розум, і свідомість, і вся решта визначальних рис людини, – хоч і мають об'єктивний щодо окремої людської істоти статус, є феноменом, притаманним виключно сформованій соціальним середовищем людині. Це – та, повторимось, несилова сила, яка примушує, не пригнічуючи, яка, перебуваючи ззовні, «працює» всередині особи.

За означенням одного з основоположників аксіології Н. Гартмана, цінності в чомусь подібні до теоретичних аргументів. Однак відмінність полягає в тому, що прийняття суб'єктом теоретичних положень відбувається внаслідок його переконання в їх відповідності дійсності. Однак цінності не порівнюються з дійсністю, навпаки – дійсність порівнюється з ними [4, с. 11-116]. Тобто цінності є, з одного боку, чимось внутрішнім, певним глибинним переконанням у належності чогось («цінності ...живуть у людських серцях» [5, с. 123]). З іншого, вони не є суб'єктивним уявленням людини про належне, зробленим на основі раціональних висновків.

Історія свідчить, що ідеали й цінності змінюються з плином часу. І такі зміни мусять мати власну логіку й причини, які не пояснити лише утилітарними потребами суспільного розвитку й прогресу. Водночас у різних суспільствах панують різні системи цінностей, що варіюються від групи до групи. Що уможливило зміну ціннісних систем? І взагалі: звідки беруться цінності? Що їх генерує? Ці питання, видається, не довільні теоретико-філософські. Якщо ми, услід за Е. Дюркгаймом та Ю. Бородаєм, виходитимемо з факту наявності тісного зв'язку між

феноменом людини і феноменом цінності, то виявлення можливостей формування цінностей надасть нам ключ до «загадки людини». І навпаки, розгляд людини в її унікальності серед живих істот зможе пролити світло на феномен цінностей.

Людина – єдина у світі істота, яка народжується, не маючи при собі власної сутності. Кожна жива істота народжується, вже в тілі своєму, в його будові і структурі маючи закодовані родові ознаки – деякі дії, властиві тільки їй і її роду: собака буде гавкати, навіть якщо ніяка інша собака її цьому не вчила, навіть якщо сліпим цуценям вона була взята людьми і ними вихована, і в житті своєму ще не зустрічалася з іншими собі подібними. І кошеня, з народження виховане виключно людьми, не потребує прикладу, щоб навчитися хлебтати молочко з блюдця: вам немає потреби вставати на чотири кінцівки і демонструвати йому, як це робиться – спрага і будова тіла самі підкажуть йому спосіб його дій. І, навпаки, кінь, скільки б ви не вчили його лазити по деревах, навчитися цьому не здатний – немає у нього кігтів, а є копита, які забратися на дерево не дозволяють. І тільки людина побудована таким дивним універсальним чином, що, від народження позбавлена майже безлічі безумовних рефлексів, властивих іншим істотам, щоб вижити, має потребу в навчанні хоч якомусь способу дій. Від того, хто і яким способом дій її навчить (інша людина, мавпа або собака, або вовк, або кіт та ін.), залежить не тільки те, якою людиною вона буде, а й чи буде людиною взагалі. Чи зможе говорити по-людськи або тільки гавкати, чи буде ходити по землі на ногах або ж бігати на чотирьох, а то і стрибати з гілки на гілку. І розуму вона теж навчається – якщо є від кого. А як немає від кого – так і не навчиться. Тільки людина, таким чином, є істотою, родова сутність якої полягає, передусім, у відсутності будь-якої сутності.

Її, цю родову сутність (тобто спосіб дій і життя) кожній людині після народження ще належить отримати. Процес набуття сутності (навчання способу дій: способу ходіння, поглинання їжі і вгамовування спраги, способу зігрівання себе в холод і способу спілкування з іншими тощо) називається вихованням і соціалізацією. І тому людина буде тією істотою (хоч і схожою зовні на людину), чий спосіб дій і життя стане для неї її способом. Людина, тому, єдина істота, яка від природи відкрита світу і вимагає хоч чогось, навчання хоч якомусь способу дії, щоб бути. Щоб бути собою. Людина, якщо хоче, не є собою. Вона є іншим. Завжди – іншим.

Людина змушена привласнювати чужу сутність, змушена бути іншим, оскільки її рід у тому й полягає, щоб не мати готової самої себе,

даної від природи. Її рід лежить поза нею, поза одиничною істотою, він – не в тілі, не в структурі тіла, а за його межами – в спілкуванні з іншими, в комунікації. Від того, як побудована комунікація, яка її архітектоніка (архітектура, будова, розгорнута не тільки в просторі, а й у часі), які її характеристики, залежить і те, чим буде людина, якою вона буде. Людська комунікація – це рід людини, особливість якого в тому, що він – не втілений, він розлитий в просторі і часі. І саме тому, що він – не втілений, він – не в плоті і крові, не в структурі тіла, він може бути переданий Іншому. І людина, соціалізуючись і окультурюючись (набуваючи культурні змісти), отримує свою людську суть, весь час стає Іншим. Я – Інший: таким є спосіб буття людини.

Буття іншим – ось сутність людини. Сутність, сформована ще природою, онтогенезом. Її передісторією. І, відтак, буття Іншого перетворюється на умову її родового існування. Отже, передумовою становлення людини є переживання буття Іншого як певної, відчутної, але не усвідомленої цінності, переживання Іншого як належного, без якого – неможливість самого життя, без якого – есенційна та екзистенційна порожнеча. І першим Іншим, з яким є життєва потреба ототожнитись, засвоїти його, стає рід людини. Саме він, рід, колективна комунікація, що засвоюється людиною, «входить в її плоть і кров», заповнює початкову порожнечу безрідності; життєва потреба в збереженні того, що стало самим змістом кожної людської особини, і є тим обмежувальним чинником, який несилковим чином визначає поведінку людини. Глибинне неусвідомлюване переживання потреби в Іншому і потреби в роді як Іншому становить основу, живильне середовище для формування тих стійких утворів, що фігурують як загадкові цінності. Відтак у самих зародках людського, в доісторичній давнині маємо дві базові взаємозалежні й взаємозумовлені цінності – Іншого й рід, спільноту.

Обидві цінності тому й цінності, що їх існування є умовою існування людини. Вони – надцінності для людини взагалі. Генеза таких цінностей і генеза самої людини – єдиний процес. А людина в її філогенезі, в її історичному походженні з'являється на світ передусім не як розумна істота, а як істота у самій своїй сутності моральна. Спочатку, відтак, моральність, а вже на її ґрунті – розум та інші специфічні ознаки й властивості людини.

З іншого боку, поява такої ситуації, коли одинична істота абсолютно не існуватиме без Іншого, без засвоєння від Іншого власного способу буття, ситуація, спричинена на початках антропосоціогенезу ще цілком природними причинами, виниклими в рамках ще біологічної

форми взаємодій, є грандіозним онтологічним переворотом. Втрачаючи свій рід фізіологічно, тілесно, втрачаючи можливість буття без Іншого, одиничний представник роду людського набуває незрівнянно більшої онтологічної значущості, ніж будь-яка інша істота: переживання особиною потреби в Іншому й роді як найближчому Іншому (що й формує цінність і є способом буття цінності) перетворює природні відносини між загальним (родом) і одиничним (особиною) з цілковитого підпорядкування (підпорядкування роду як власному тілу) на взаємини. З появою нетотожності окремого тіла й роду одинична людська істота стає значущою стороною взаємовідносин. Так починається людська передісторія, яка на певному етапі розвитку комунікації та її основоположного елементу – взаємодій між одиничною істотою та її родом-спільнотою – перетвориться на історію – історію, звиви якої залежать від того, яка з двох надцінностей (базових систем цінностей) задає рамки соціальному розвитку певної спільноти.

Залежно від того, як побудовано в спільноті взаємодію між одиничним і загальним, людиною та самою спільнотою, вибудовуються і типи соціальних систем, в яких бере гору та чи інша базова система цінностей. Услід за К. Поппером визначатимемо їх як відкриті і замкнені [6].

Відкрита соціальна система з пануванням «горизонтальних» трансакцій – міжіндивідуальних та міжгрупових – сама у своїй цілісності є, поруч із іншими, контрагентом взаємодії. Обмін продукцією, витвореною внаслідок здійснення різних діяльнісних процесів, різних моделей життєдіяльності є, власне, обміном інформацією про зміст, форми, способи здійснення цих життєдіяльностей. В акції обміну інформаційний потік двобічний. Обидва контрагенти взаємодії як віддають, так і отримують інформацію іншого змісту, а отже – інформаційно збагачуються, виступаючи один щодо одного різноякісними джерелами змістів у вигляді завершеного, матеріалізованого результату – готового продукту праці. Своєю чергою обопільне зростання інформаційної насиченості взаємодіючих сторін є їх розвитком, збагаченням їхньої життєдіяльності на нові змісти, у кінцевому підсумку – розвитком спільноти, суспільства.

Стабільність такої системи забезпечена її відкритістю до інновацій і постійною змінюваністю, а в її історичному поступі домінує техніко-технологічний тип розвитку. Існування акції обміну між особами, групами осіб та суспільством спричиняє й можливість переживання кожним учасником обміну потреби в Іншому як джерелі змістів, «інформаційному джерелі», а отже й актуалізує один з вихідних

ціннісних первнів – цінність Іншого. Відповідно в суспільстві починає домінувати так звана Перша морально-етична система (за визначенням В. Лефевра [7; 8]) – ціннісна система, головною ознакою якої стає цінність Іншого, а отже і його легітимність і позитивне ставлення до особливого та індивідуального.

Як джерела інформаційних надходжень учасники обмінної акції є повноцінними суб'єктами соціальної дії. Такими їх, зрештою, визнає і правова система горизонтально організованого суспільства, відповідно вибудовуються й поширені в ньому ідеології. На екзистенційному, психологічному та ментальному рівнях акція обміну підтримує, окреслює, стверджує цілком інші, ніж у замкнених системах, світоглядні й ціннісні настанови. Відтак відкритий тип соціальних систем створює сприятливий ґрунт і для подальшого превалювання цінності Іншого в процесі історичного розвитку. Такий спосіб існування соціальної системи, в якому домінує цінність Іншого, відповідає, таким чином, визначеній нами на початку статті загальній еволюційній спрямованості всесвіту на ускладнення і взаємодію з зовнішнім світом. І саме це дає нам підстави стверджувати, що ціннісна система відкритого суспільства має і онтологічні, й моральні переваги над її протилежністю.

Натомість у системі замкненій, де панують вертикальні зв'язки, безпосередній інформаційний обмін між її елементами унеможливлено. У замкненій соціальній системі елементи зорганізовано ієрархічним, супідрядним чином, а джерелом інформації (суб'єктом) є лише один з учасників, інший же слугує лише реципієнтом й ретранслятором. Навіть той, хто перебуває на верхівці ієрархічної піраміди й репрезентує систему як таку, – теж лише ретранслятор, найважливіший, однак підпорядкований системі, її повноважний, однак не самочинний представник. За такої інформаційної акції «без зворотного зв'язку» її контрагенти залишаються незмінними, інформаційно не збагачуються. Отже, «прогресивного» поступу системи (ускладнення) не відбувається; за базовим комунікативно-виробничим і, відповідно, техніко-технологічним параметрами система стагнує. У системі, що виступає не рівнозначним контрагентом взаємодії, а єдиним і однобічним інформаційним «джерелом», панівним типом розвитку є владно-інституціональний, а її стабільність ґрунтовано на репродукції та ретрансляції вже набутих форм і зразків. Замкнена система здатна зберігатися доволі довгий історичний час та виявляти потужну резистентність до тиску соціального доквілля, однак рано чи пізно її нездатність до інновацій призводить до її повної руйнації. Така система

вирізняється негативним ставленням до новацій і нелегітимністю Іншого, адже і новації, і Інший – це те, що не тотожне й не підпорядковане системі і вже тому – є для неї загрозливим. Стрижнем панівної системи цінностей у такий ситуації є «надцінність єдності» (роду), цінність самого соціального утвору і осудливе ставлення до Іншого як загрози цій єдності.

Однак зв'язок між панівним способом соціальної комунікації та пануванням тієї чи іншої ціннісної системи не є каузальним, де «причиною» виступає тип комунікації, а «наслідком» – система цінностей. Зворотне теж вірне. Панування певної ціннісної системи потужно впливає на тип соціальної комунікації, формує або деформує її, уможливорює її розвиток як відкритої системи або унеможливорює його. Так, світоглядна спадщина античності (відкритого суспільства), офіційно заперечувана європейським середньовіччям з його ієрархічною структурою, підточувала його комунікативний фундамент і, зрештою, сприяла його поступу до зародження в його надрах ринку, ремісницьких вільних міст та міського самоврядування, а в підсумку – до сходження феодального ладу з історичної сцени й народження епохи Модерну з її дедалі більшим поцінуванням Іншого.

У доіндустріальному світі цінність родової єдності та цінність Іншого можуть протиставлятися і протиставлялися одна одній. А боротьба соціумів між собою, екстремальною формою якої є війни, була спричинена зіткненням соціумів, кожен з яких обстоював цінність свого «роду», своєї культури, своєї конкретики. Власне боротьба соціумів в доіндустріальному світі була боротьбою в межах однієї (Другої морально-етичної, за В. Лефевром) ціннісної системи. Лише з появою індустріального суспільства і виходом на сцену, з одного боку, націй як над-родів, з іншого, – з формуванням на ґрунті цих націй відкритих систем – така боротьба набула характеру і внутрішньої, і зовнішньої боротьби протилежних ціннісних систем. І Перша, і Друга світові війни – це війни за системи цінностей відкритих і замкнених суспільств між собою й усередині себе.

Глобалізація, якою супроводжуються чергові тектонічні процеси в структурі комунікації, маніфестує й подвійну зміну в системах цінностей. Трансформації зазнають не лише базові ціннісні системи, а й взаємини між ними. Показово, що глобалізований світ уможливорює однаковий вектор впливу на обидві системи. Першим глобальним дослідженням трансформації ціннісних систем у країнах світу були вже згадані «Всесвітні огляди цінностей» (WVS), що систематично тривали з 1970 р. й тривають дотепер. Їх результати за чверть століття в 1997 р.

узагальнив Р. Інглгардт [9]. На широкому масиві результатів емпіричних досліджень він встановив залежність між рівнем добробуту в суспільстві й життєвими стратегіями особистості. За висновком Р. Інглгардта, з досягненням певної стабільної межі (станом на 1990 р. вона дорівнювала рівню доходу особи в 30 000 дол. на рік) суспільство й особа в ньому починають «функціонувати» не в режимі виживання з його цінностями матеріального статку, а в режимі самореалізації. Відбувається «дематеріалізація цінностей»: цінності духовно-культурного порядку заступають собою «приземлені цінності добробуту». А отже в рамках обох ціннісних систем зростає роль цінності власного саморозкриття. Що, з одного боку, означає посилення рефлексії щодо сприйняття себе як цінності, а отже й як Іншого, а з другого, – відкритість себе для Іншого-роду-світу. Об'єктивно такі зміни сприяють не просто зближенню ціннісних систем, а зближенню на вищому за них обох рівні.

У сучасному світі соціуми, що не бажають втягуватися в глобальні зв'язки й взаємодії, вектори розвитку яких визначаються пануванням цінності роду-єдності й ворожим сприйняттям Іншого, відкидають, тим самим, себе на узбіччя еволюційного шляху, прирікаючи на невідворотну стагнацію та історичний занепад. Аби бути, вони мусять відкритися до Іншого, навчитися його цінувати й поважати як рівного собі. Зрештою, й самий соціальний розвиток, прогрес є, фактично, розширенням кола легітимних Інших: від визнання права на гідне буття інших народів, інших рас, іншої статі, іншого віку (негрів, жінок, дітей, інвалідів, представників іншої орієнтації тощо) до тварин і всього живого.

Використані джерела та література:

1. Дюркгайм Е. Первісні форми релігійного життя: Тотемна система в Австралії. К.: Юніверс, 2002. 423 с.
2. Бородай Ю. Эротика, смерть, табу: Трагедия человеческого сознания. М.: «Гнозис», Русское феноменологическое общество, 1996. 416 с.
3. Семенченко Ф. Г. «Цінність» як предмет соціально-гуманітарної науки: теоретико-концептуальний підхід аналізу проблеми цінностей // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. 2010. № 100. С. 57-61.
4. Гартман Н. К основоположению онтологии. / Пер. с нем. Ю. В. Медведева, под ред. Д.В. Скляднева. СПб. : Наука, 2003. 640 с.
5. Гартман Н. Этика. СПб : издательство «Владимир Даль», 2002. 708 с.
6. Поппер К. Открытое общество и его враги. Т. 1: Чары Платона / Пер. с англ. под ред. В. Н. Садовского. М. : Феникс, Международный фонд «Культурная инициатива», 1992. 448 с.

7. Лефевр В. А. Стратегические решения и мораль // Рефлексивные процессы и управление. Том 2. 2002. №1. С. 24-26.
8. Лефевр В. А. Алгебра совести / Перевод со 2-го английского издания с дополн. М. : Когито-Центр, 2002. 426 с.
9. Inglehart R. Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies. N.J. : Princeton University Press, 1997. 453 p.